

Cristinel MUNTEANU

Discursul repetat și titlurile jurnalistice atipice

Cr.M. – dr. în filologie (*magna cum laude*) al Universității „Al. I. Cuza” din Iași și lector la Universitatea „C. Brâncoveanu” din Pitești. Domenii principale de interes: filozofia limbajului, teoria limbii, semantică, frazeologie, lingvistica textului, știința comunicării, discursul publicistic. A publicat *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale* (2007), *Lingvistica integrală coșeriană. Teorie, aplicații și interviuri* (2012), *Frazeologie românească. Formare și funcționare* (2013), *Discursul repetat între alteritate și creativitate* (2008, ca editor), Tobias Peucer, *De relationibus novellis / Despre relațiile jurnalistice* [Leipzig, 1690] (2008, ca editor) și B. P. Hasdeu, *Studii de știința limbii* (2013, ca editor); este, de asemenea, autorul a peste o sută de articole și comunicări.

1. Despre problematica „discursului repetat” am discutat cu diverse ocazii¹. Este bine știut că Eugeniu Coșeriu înțelege prin acest concept o frazeologie în sens larg, adică tot ceea ce se repetă (în vorbirea unei comunități) într-o formă mai mult sau mai puțin fixă, ca fragment lung sau scurt a ceea ce s-a spus deja (proverbe, zicale, expresii și locuțiuni, citate celebre etc.). În cele ce urmează, mă interesează un aspect cu totul particular, adică modificarea acestor specii ale discursului repetat în titlurile jurnalistice atipice. Pentru tot ceea ce implică „convocarea” și transformarea *enunțurilor aparținând discursului repetat* [= EDR] în presa (îndeosebi) românească, pot fi consultate cu profit cele două lucrări ale lui Stelian Dumistrăcel (2006a și 2006b), foarte bogate în exemple, grupate (cu distincții suplimentare) în funcție de cele patru „figuri de construcție” quintiliene (*adăugare, suprimare, substituire și permutare*). În materialul pe care îl voi prezenta aici nu voi ține seama de această clasificare quadripartită, fiindcă, după cum se poate lesne observa, majoritatea exemplurilor înregistrate sunt încadrabile în categoria substituirilor. În consecință, voi organiza faptele adunate după alte criterii.
2. Înainte de a continua, sunt obligat să lămuresc ce înțeleg prin „titlu jurnalistic atipic”. Dintr-o sinteză scrisă de Ilie Rad, referitoare

la titlul jurnalistic în genere, aflăm că un astfel de titlu (compus „ca la carte”) – dincolo de exigența clarității și a caracterului incitant – trebuie să întrunească două calități: „[1] mesajul să fie excerptat din informația principală a articolului și nu din cea colaterală; [2] să existe o strânsă legătură între text și titlul purtat de acesta” (W. Schneider & D. Esslinger, *apud* Rad 2000: 44). Trecând în revistă și alte surse, Ilie Rad găsește aceeași recomandare: „titlul trebuie să fie scurt, dar focalizat exact pe punctul central al articolului” (*ibid.*). Profesorul clujean nu uită să precizeze că aceste rigori „se aplică mai cu seamă presei din perimetrul american sau vest-european, unde presa informează pur și simplu” (*ibid.*). Oricum ar fi, de vreme ce titlul oricărui gen de lucrare scrisă/redactată reprezintă un fel de nume al acesteia², înseamnă că orice titlu care se abate de la această normă poate fi etichetat drept „atipic”.

2.1. Cu siguranță, practica jurnalistică nu respectă întotdeauna teoria (adică acel „a trebui să fie”³) și de la această constatare nu se exclude nici născocirea titlurilor. Obiceiul nu este tocmai nou. Iată ce nota într-un jurnal B. Brănișteanu cu privire la presa românească interbelică: „Ziarul [...] reducând tot mai mult spațiul în care redactorul care are ceva de spus, silit să-și comprime gândirea ca într-un fel de pat al lui Procust, lipsește pe cititor de rația zilnică a sentimentului spiritului, îl aține la superficialitate și-i incumbă un fel de lene de a judeca; ba-l duce pe acea greșită cale a lenei de a gândi, cruțându-l de osteneala de a judeca și spunându-i oarecum prin grosimea titlului și a caracterelor tipografice: «Nu ce ai crede tu e interesant, ci ce-ți indicăm noi», prin zgomotul asurzitor și orbitor al titlurilor, *adeseori la unele ziare în completă contradicere cu ceea ce scrie sub ele* [s.m. – C.M.]” (*apud* Dumistrăcel 2006a: 109-110).

Mai aproape de zilele noastre, Rodica Zafiu observă reactivarea acestei practici înșelătoare în jurnalismul românesc de după Revoluția din '89: „Titlurile în trei timpi, impuse chiar de la apariția sa (în 1992) de cotidianul «Evenimentul zilei» și imitate apoi de multe alte publicații în căutare de succes la un public cât mai larg, rezumă știrea în forma unei micro-narațiuni centrate pe insolit, pe contraste, pe contradicerea așteptărilor cititorului. *Deși par să se supună unei reguli de concizie, titlurile cuprind date care nu au niciun rol în declanșarea și desfășurarea acțiunii;*

uneori, chiar date care nu se vor regăsi în text. E una din micile păcăleli ale genului [s.m. – C.M.]; ea s-ar putea totuși justifica prin ideea că senzaționalul nu aparține doar acțiunii în sine, ci și relației ei cu un cadru existențial mai larg. Circumstanțele evocate de la început îl implică pe cititor în poveste, oferindu-i un punct de contact cu lumea textului, din propria-i experiență practică ori culturală...” (Zafu 2001: 13).

Fără să caute o justificare a procedurii, același lucru îl consemnase deja și Ilie Rad, în secțiunea *Titluri evazive, care derutează cititorii*: „Există, în cazul unor astfel de titluri, o contradicție între semnificația titlului propriu-zis și conținutul articolului [s.m. – C.M.]. [...] În «Evenimentul zilei» (12 aprilie 1993, p. 2) citim că «Sâmbătă, la închisoarea Jilava, / Reverendul luteran Richard Wurmbrand i-a învățat pe deținuți cum să evadeze». Noroc că în subtitlu se face imediat precizarea necesară: *Dar numai prin credința în Iisus*. După ce SUA au anunțat că România nu va putea intra în NATO în primul val, același ziar a publicat o știre din Cluj-Napoca, intitulată astfel: «România trece la represalii împotriva SUA», în care era vorba tot de un fapt banal, fără nicio legătură cu decizia administrației americane: consulul american de la Cluj-Napoca a fost... amendat fiindcă, la o trecere de pietoni, a ignorat culoarea roșie a semaforului!” (Rad 2000: 146-162).

2.2. Nemulțumit de încercările anterioare de clasificare a titlurilor jurnalistice, Stelian Dumistrăcel încearcă să proiecteze o altă tipologie a acestora, stabilind criterii mai riguroase, menite să conducă la realizarea unei clasificări fără rest. Luând în considerație (în primul rând) distincția dintre *comunicarea informativă* (neutră) și *comunicarea atitudinală* (argumentativă; seductivă, incitativă), profesorul ieșean deosebește, de asemenea, titlul jurnalistic (a) *informativ* de titlul jurnalistic (b) *atitudinal* (vezi Dumistrăcel 2006a: 122-124). Fără îndoială, cel atitudinal este, prin natura sa, cel care se „pretează” la modificările EDR, însă trebuie subliniat că – într-o practică jurnalistică normală / etică – autorii titlurilor în care sunt preluate și (eventual) transformate aceste EDR procedează într-o manieră care permite identificarea unei legături clare între titlurile respective și conținutul articolelor aferente. Altfel spus, prezența EDR în aceste titluri trebuie să fie „motivată”. În momentul în care o astfel de relație este foarte vagă sau inexistentă, avem de-a face tot cu un titlu jurnalistic atipic.

3. Tot după Revoluția din '89, o publicație satirică, „Academia Cațavencu”, și-a creat un obicei (s-ar putea spune chiar că a lansat „o modă”⁴, făcând și „prozești” printre jurnaliștii altor reviste) din a compune titluri amuzante, bazate pe jocuri de cuvinte / calambururi și, mai ales, pe modificări frecvente ale EDR. Am constatat că, de cele mai multe ori, titlurile în cauză sunt motivate, dar aplicarea generalizată a acestei „rețete” a dus, în cele din urmă, și la anomalii. Abuzul de titluri în care EDR sunt atrase și modificate în mod nejustificat poate fi întâlnit (de data aceasta, în majoritatea cazurilor) în rubrica permanentă „Internețe fără bătrânețe” dedicată spațiului virtual, jocurilor video, gadgeturilor ș.a.m.d. Dau mai jos un număr apreciabil de exemple, extrase exclusiv din rubrica / pagina cu pricina; în acest scop, am consultat toate numerele publicației AC apărute în perioada 2005-2006. Gruparea faptelor colectate este făcută, uneori, cu aproximație, întrucât multe dintre ele pot figura simultan la o clasă sau la alta.

3.1. Iată o serie de *modificări ale EDR bazate pe asemănările de natură sonoră*⁵ *dintre cuvintele substituite și inserțiile „referențiale”*⁶: „Șase sași în Sasser search” (AC, 27/2005, p. 21); „Să trailer bine!” (22/2005, p. 20); „Linux e cucoană mare” (21/2005, p. 21); „Poteraș la why m-aș duce” (21/2005, p. 20); „Să mp3-im bine!” (28/2005, p. 21); „Shut Down și... goool!” (21/2005, p. 20); „Nicio masă fără Copy/Paste” (20/2005, p. 23); „DVD et impera” (20/2005, p. 23); „iTunes, ras și frezat” (19/2005, p. 23); „Pocnind din bitch pe lângă Playboy” (19/2005, p. 23); „Decât codaș la oraș, mai bine-n SWAT-ul tău frunțaș” (19/2005, p. 23); „Flash menta pe Internet” (19/2005, p. 22); „Nu Skype-ați pe jos!” (16/2005, p. 20); „Spotul scuză mijloacele” (16/2005, p. 20); „Pe cine nu Flash să moară [,] nu te lasă să trăiești” (15/2005, p. 20); „Switchere și ți se va updata” (15/2005, p. 20); „Un te duci tu, Gmail-ule?” (12/2005, p. 20); „Fericiți cei search cu duhul” (10/2005, p. 23); „Coliva unchiului .Com” (10/2005, p. 22); „Firefox – azi îl vedem și nu IE” (7/2005, p. 21); „Greu la deal cu cow-boy mici” (6/2005, p. 21); „Riddick [numele unui personaj dintr-un film SF] la fileu” (6/2005, p. 21); „Dumnezeu îți dă, dar nu îți bagă și-n site” (6/2005, p. 20); „Zip, Zip... ura!” (5/2005, p. 22); „C are Baba n-are moșu” (4/2005, p. 21); „Ghici CNN vine la cină” (4/2005, p. 21); „Ai card, n-ai parte” (2/2005, p. 23); „C-Office, c-o păți...” (1/2005, p. 22); „Team Speak, vrăjitoarelor!” (51-52/2006); „Nea Alecu, nea

Alecu, Thunderbird oaia și berbecu!’” (50/2006, p. 21); „Sam Fisher și-a luat NSA la purtare” (47/2006, p. 21); „Pică PR mălăiață în gura lu’ nătăfleață” (43/2006, p. 20); „Apa RCS, pietrele rămân” (41/2006, p. 21); „Precum în intercer.net, așa și pe Pământ” (38/2006, p. 20); „Phishing pe acoperișul fierbinte” (8/2006, p. 17 și 36/2006, p. 20); „Sfânta mp3-ime” (34/2006, p. 16); „Copyright-urile căpitanului Grant” (31/2006, p. 16); „Google ne-a luat ca din virtuală” (24/2006, p. 20); „eBay, Geta-i sor’ mea” (21/2006, p. 21); „GoldVish-ul unei nopți de vară” (20/2006, p. 21); „CERF și ți se va da” (19/2006, p. 20); „Coliba unchiului Norton” (10/2006, p. 19); „Cine-a *Trash* în noi, 21-22?” (8/2006, p. 16); „Cina *chat* de taină” (7/2006, p. 16); „UFO... viața mea!” (4/2006, p. 17); „Țara ADSL și baba se piaptână” (4/2006, p. 16); „...eu rămân la toate ANRC” (2/2006, p. 17); „Băh, GTA-i sor’ mea!” (25/2005, p. 20); „Bă, GTA e sor-mea” (28/2005, p. 21); „Actele la CTRL-ALT-DEL” (25/2005, p. 21); „Cum a nimerit worm-u’ Brăila” (24/2005, p. 21); „Sharp-ele cu ochelari” (28/2005, p. 21); „Coliba unchiului Atom” (32/2005, p. 19); „Ce iei pe mere dai pe David Perry” (34/2005, p. 18); „Geta-i Xerox-mea” (42/2005, p. 21); „F.E.A.R. al naibii, ce m-a speriat!” (43/2005, p. 21); „Puppet Master Piața Independenții” (45/2005, p. 20); „CRP și ți se va lua!” (47/2005, p. 21); „Chat, chat, chat, căpriță, chat” (49/2005, p. 21); „Din viață Skype cine poate” (48/2005, p. 21); „S-a întâlnit hoțu’ cu proxy-u’” (24/2005, p. 20); „Când pisica nu-i acasă, joacă șoarecii pe *mouse*” (39/2005, p. 20); „Mc și sfârc” (39/2005, p. 21); „Skype, să nu-i fie de deochi!” (22/2005, p. 21); „Am cu ce, eBay!” (37/2005, p. 21); „Cine Operă mai mult?” (40/2005, p. 21); „Bă, widget e sor-mea!” (50/2005, p. 21); „Să te temi de greci chiar și atunci când îți fac war-uri” (41/2005, p. 21).

3.2. Iată acum și o serie de *modificări ale EDR bazate pe asemănările de natură grafică dintre cuvintele substituite și inserțiile „referențiale”* (jocurile se percep, preponderent, grație scrisului): „Iarba rea din Strongholde piară / Piară dușmanii din țară” (AC, 34/2005, p. 19); „Învățați limba spamiolă!” (34/2005, p. 18); „Uptime noapte de dragoste” (35/2005, p. 20); „Basul și cu Zobtob-ul mare” (34/2005, p. 19); „Lasă-mă să te laser” (34/2005, p. 19); „Print și cerșetor” (44/2005, p. 21); „Nu iese fum fără Fox” (44/2005, p. 21); „După blog-uri suntem noi...” (45/2005, p. 21); „Bate F.E.A.R.-ul cât e cald!” (46/2005, p. 21);

„Programul «cornul și laptop-urile» (47/2005, p. 21); „Cornul și laptop-ele” (39/2006, p. 21); „Spy și câștigi” (40/2005, p. 21); „Banner-ul e ochiul dracului” (38/2005, p. 21); „Hack-ul, broasca și o știucă” (39/2005, p. 20); „Pe Microsoft îl trec toate Apple” (37/2005, p. 21); „Ce-am avut și chat pierdut...” (41/2005, p. 21); „Două Xfire, două paie... iei Ciuleandra? Na, bătaie!” (50/2005, p. 20); „Și cu AntiManele zece, care-i și întrece” (26/2005, p. 20); „Offline, file de poveste” (20/2005, p. 22); „Nu vă Apple peste bord!” (19/2005, p. 23); „Vrăbia mălai virusează” (19/2005, p. 22); „On-line, file de poveste” (19/2005, p. 22); „Hackerii au dezgropat F-Secure-a războiului” (18/2005, p. 21); „CERF doresc eu ție, dulce Românie” (16/2005, p. 20); „Copiii lumii doresc patch-ul!” (14/2005, p. 23); „Copiii lumii doresc Apache” (31/2006, p. 16); „Cine MSN vânt culege furtună” (14/2005, p. 23); „Bardul din mIRC ești” (14/2005, p. 23); „Gmail, animalule!” (13/2005, p. 23); „Noi, cei din online întâi” (13/2005, p. 22); „Ce iei pe mere dai pe PR” (12/2005, p. 21); „Aptatare [sic!] la mediu” (9/2005, p. 21); „Netscape cine poate” (9/2005, p. 21); „De veghe în slang-ul de secară” (8/2005, p. 20); „O revistă curat murder” (7/2005, p. 20); „Să cauți Mac-ul în carul cu fân” (5/2005, p. 23); „Malițioase virusele pe la Windows se adună...” [cu continuarea, într-un alt articol, mai jos] „...se ascund în RAM-urile... Noapte bună!” (2/2005, p. 22); „Patentul englez” (51-52/2006, p. 21); „Lumina vine de la RSS” (49/2006, p. 20); „Dan, căpitan de Playstation 3” (45/2006, p. 21); „Mere, pere în bannere și gutui amăruii” (42/2006, p. 21); „Delete de papagal” (42/2006, p. 21); „Call-ul de dar nu se caută la dinți” (32/2006, p. 16); „Scan-ul de dar nu se caută la dinți” (19/2006, p. 21); „Ce iei pe mere dai pe peer to peer” (26/2006, p. 16); „Bannere albe pentru zile negre” (17/2006, p. 21); „Bannere halbe pentru file negre” (19/2006, p. 20); „În path cu dușmanul” (14/2006, p. 21); „Nimic nou pe fontul de Everest” (11/2006, p. 18); „Tot ban-atu-i fruncea pe E-bay” (6/2006, p. 16); „Fă-te frate cu dracu' până treci iPod-u'” (5/2006, p. 18); „Zoep, fii bărbată” (5/2006, p. 18); „Dau un regat pentru un call” (5/2006, p. 18); „Semne bune de belșug / Pentru brazda de sub plug-in” (5/2006, p. 18); „Spore la treabă!” (23/2005, p. 20); „Băietе, mai add-on-coa' o bere rece!” (29/2005, p. 21); „Doom, Doom, să-nălțăm!..” (30/2005, p. 19); „De ce Combat clopotele, Mitică?” (31/2005, p. 21); „De GeCAD clopotele, Miti-

că?” (36/2005, p. 19); „MAI vino iar în gara noastră mică” (31/2005, p. 20); Când o face plopul polimere...” (30/2005, p. 19); „Mail vino seara pe la noi, Ioneeele, dragă!” (32/2005, p. 18); „Și dacă spam-uri bat în geam...” (31/2005, p. 21); „Myst-ul lui Sisif” (33/2005, p. 19).

3.3. În continuare, redau și câteva *modificări ale EDR bazate (simultan) atât pe asemănările de natură sonoră, cât și pe cele de natură grafică dintre cuvintele substituite și inserțiile „referențiale”*: „Acrylic sunt strugurii” (AC, 23/2005, p. 21); „Battlefield-ul cât e cald” (35/2005, p. 21); „Toate CDROM-urile duc la Roma” (42/2005, p. 21); „Caută și www găsi!” (43/2005, p. 21); „Dacă VoIP nu mă vreți, eu vă vreau!” (26/2005, p. 20 și 47/2005, p. 21); „Ana are *disclaimere*” (40/2005, p. 20); „Coliba *junk*-ului Tom” (38/2005, p. 20); „I pakistanez dau știre...” (41/2005, p. 20); „Office, viața mea” (10/2005, p. 23); „RCS încearcă marea cu DigiTV-ul” (3/2005, p. 23); „Toate drumurile duc la CivCity Rome” (39/2006, p. 21); „Și dacă RAM-uri bat în geam, / Și se cutremur floppy...” (16/2006, p. 21); „V-am *Prince*, prăjitoarelor!” (2/2006, p. 17).

3.4. Alte substituiii apelează la echivalente (sau traduceri parțiale): „Rămâne cum am orbit” (AC, 22/2005, p. 21) – se are în vedere un joc pe calculator, Project Snowblind; „Don’t *hârtie* me!” (51/2005, p. 21) – este vorba, probabil, de un trivial joc de cuvinte: *hârtie* înlocuiește engl. *sheet* [of paper] ‘foaie’ [de hârtie], ca omofon pentru engl. *shit* ‘excrement’, *Don’t shit me!* însemnând, în slang, ‘nu mă enerva’/nu mă lua peste picior’; „Marele Firewall chinezesc” (26/2005, p. 21); „Google o cam *search* cu lumânarea” (12/2006, p. 19).

3.5. În cazuri aproape excepționale, se întâlnesc și substituiii operate (în baza aceluiași tipuri de similarități) pe expresii / dicțoane latinești: „In video veritas” (AC, 24/2005, p. 20); „Clasament sana in corpore sano” (22/2005, p. 21); „Mohamed sana in corpore sano” (36/2005, p. 19) [despre un virus „musulman”]; „Nihil sine video” (14/2005, p. 23); „Torrent, deci exist” (21/2006, p. 21); „Digito ergo sum” (15/2006, p. 20); „Veni, vidi, Vista” (10/2006, p. 19); „Manga cum laudae [sic!]” (9/2006, p. 17); „Wireless, sed less” (8/2006, p. 17).

4. Se pare că, în definitiv, contează mai puțin ce apare sub titlu. „Spectacolul” se dă deasupra și nu dedesubt. Titlul se desprinde de articol,

poate și din cauza faptului că, frecvent, titlul și articolul nu sunt, ambele, creația aceluiași gazetar. Se știe că în redacția anumitor publicații lucrează oameni specializați în producerea titlurilor, pricepuți să „potrivească” rândurile lor pe conținutul materialelor semnate de confrăți. Născocirea titlurilor aspiră să fie (dacă nu a devenit deja) o artă în sine. Dar (așa cum se întâmplă și în sfera artisticului propriu-zis), uneori, arta respectivă se întâmplă să fie doar un meșteșug. Or, vorba latinului, *est modus in rebus*. Îmi vin în minte comentariile lui G. Călinescu despre Cincinat Pavelescu (pe care criticul îl aprecia pentru lirica sa), cu referire la epigramistică: „Întrucât privește epigrama, producția aceasta, scuzabilă ca o petrecere, a devenit prin imitație o plagă, dând multora iluzia de a fi poeți, prin repetarea unor triste insipidități. Nici Cincinat Pavelescu nu se ridică deasupra demonstrațiilor de banchete. Cineva îi dă câteva rime: *nefastă, nevastă, el, chel* și poetul improvizează: «După ce-ntr-o zi nefastă / M-a prins soțul la nevastă, / De păr eu l-am luat pe el. / Morală: Avantajul d-a fi chel!»” (în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*).

Cel care inventează titlurile jurnalistice atipice este pus, pesemne, într-o situație asemănătoare, ajungând să conceapă titluri doar de dragul „rețetei” (tipice pentru AC), pretextând, eventual, că „n-a găsit altă rimă”. În felul acesta, titlul tinde să-și ia „zborul” și să lase în urmă „solul” articolului pe care ar trebui să-l reprezinte. Numai că este un zbor anormal și incomplet, de genul celui amintit în joacă de Marin Sorescu, fiindcă un astfel de gazetar este... într-o aripă: „Într-o noapte, într-o clipă, / Îmi dă unul o aripă. / [...] – Zice: «'Nfige-o subsuoară, / Du-te dracului și zboară»” (în vol. *O aripă și-un picior – Despre cum era să zbor*, 1970).

- Note** ■
- ¹ Vezi, printre altele, Cristinel Munteanu, *Exerciții de stil pe tema discursului repetat*, în „Limba Română”, Chișinău, anul XVIII, nr. 5-6, 2008, p. 8-12.
 - ² Zic „un fel de nume”, deoarece analogia *titlu – nume*, deși utilă, merge / funcționează numai până la un punct.
 - ³ În știința veritabilă, după cum ne învață Hegel, «onticul» se identifică, în mod necesar, cu «deonticul».
 - ⁴ Evident, procedeul în sine există dintotdeauna, fiind întâlnit (în proporții mai reduse) atât în vorbirea populară, cât și la scriitori (ba chiar și în textele unor oameni de știință și / sau filozofi). În acest sens, numeroase exemple

pot fi găsite, de pildă, și într-o recentă carte a mea (vezi Munteanu 2012).

⁵ Uneori, pentru a putea percepe „fericitele” înlocuiri, cuvintele englezești trebuie citite „românește”.

⁶ De fapt, aceste inserții „referențiale” reprezintă, de regulă, în cazurile înregistrate, cam singura legătură dintre titlurile respective și conținutul articolelor titrate astfel.

Bibliografie selectivă

Dumistrăcel 2006a = Stelian Dumistrăcel, *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale*, Editura Institutul European, Iași, 2006.

Dumistrăcel 2006b = Stelian Dumistrăcel, *Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentația instituirii comuniunii fatice prin mass-media*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2006.

Munteanu 2012 = Cristinel Munteanu, *Lingvistica integrală coșeriană. Teorie, aplicații și exemple*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012.

Rad 2000 = Ilie Rad, *Titlul jurnalistic*, în Mihai Coman (coord.), *Manual de jurnalism. Tehnici fundamentale de redactare*, vol. II, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 44-61.

Zafiu 2001 = Rodica Zafiu, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universității din București, București, 2001.